

ARAŞTIRMA DOSYASI: SADIK ERENLER
ARAŞTIRMACI- YAZAR SADIK ERENLER'İN "DİYAR-I HORASAN'DAN
HALK OZANI PİR SULTAN ABDAL'A adlı araştırma kitabından alınmıştır.

Oluru yok, dönmem ben
Dereden çaya, çaydan ırmaklara ummanlara akarım
Ben direnerek gelecek biçerim çocuğuma
O ölmesin isterim
Çünkü kavga benim kavgam
Çünkü çağ benim çağım
Yaşamak onun da hakkı, hem de benden fazla
Yaşatabilsem eğer
Ne mutlu bana...

(Sadık Erenler)

BOZOKLU CELAL AYAKLANMASI

Yavuz Selim, Çaldıran savaşından sonra bu kez de 1517 yılında Mısır'da egemen olan Memlükler üzerine sefer başlattı. Memlükler Sünni inancından olmalarına rağmen kendi hükmü altında yaşayan Kızılbaş Türkmenlerin Safevi Devleti ile işbirliğine girmesine göz yummuştu. Böylece Yavuz Selim Memlüklere de ceza kesecekti.

Yavuz Selim, kendi sınırlar içerisindeki toprakları daha iyi yönetebilmek, daha açıkçası her yerde gözünün kulağının olabilmesi için yeni bir düzenlemeye giderek isyanların merkezi haline gelen bölgeyi bir eyalet (Eyalet-i Rum) haline dönüştürüp merkezi Sivas yaparak Tokat, Kayseri, Yozgat, Amasya, Divriği, Arapkir, Çorum'u bu merkez eyalete bağlı sancaklar haline getirir.

Yavuz Selim Mısır seferine çıktığında Bozok Türkmenlerinden Şeyh Celal "Zalimin zulmüne dur diyelim" diyerek ayaklandı. Yavuz Selim insanların gözyaşına bakmadan kendine ve egemenliğine karşı duran herkesi katletmekten yanaydı. Onun Mısır seferine çıkışı ayaklanmak için en uygun bir zamandı. Amasya-Tokat bölgelerinin Alevi Türkmenleri bu isyanda Bozoklu Celal'in yanında yer alırlar. Bozoklu Celal'in ayaklanmasının nedenleri arasında Anadolu'daki Alevi Türkmene yapılan kıyımlar ve halka yapılan haksızlıkların yanı sıra baskılardır. Bozoklu Celal'in önderliği altında bir araya gelen yoksul halk ve toprağı elinden alınan köylülerden oluşan kazmalı-kürekli 20.000 kişilik bir ordu.

"Topraksız köylüler, geçim sıkıntısı çekenler, vergilerin yükü altında ezilenler, toprakları ellerinden alınmış eski sipahiler, sekban ve sarıca taifesi, derebeylerden kadılardan ve bunların haksızlıklarından şikayet eden, düzeni beğenmeyenler akın akın yollara düştüler, Şeyh Celal'in etrafında toplandılar... Adlarına Celali dendi."

Çaldıran Savaşı öncesi ve sonrası unutulamazdı.

Osmanlı isyancıların üzerine ordusunu gönderdi. Bozoklu Celal ve yanındaki isyancı halk karşı saldırıya geçerek Osmanlı ordusunu bozguna uğrattıktan sonra Turhal-Zile, Artova ve Sivas'a çekilerek yönlerini İran'a döndüler. Şah İsmail ne denli de kendileriyle olan dostluğu gerilerde bırakmış olmasına rağmen hala eyalet valiliklerinde tek tük Kızılbaş beyler vardı, onlara güveniyorlardı. Osmanlı ordusunun komutanı Ferhat Paşa İsyancıları Erzincan dolaylarında yakaladı. Güçlü bir ordu karşısında eli kazma kürek tutan kesimler çarçabuk dağıldılar. Bozoklu Celal de fazla tutunamayarak kaçmaya çalıştıysa da yakalandı ve orada Osmanlı askerlerince başı kesildi, yıl 1518.

Yine kıyım başlamıştı. Tek umutları İran'dı. Sınırdan içeri akın akın girdiler. O sırada merkezden uzaklaştırılıp Horasan Valisi olan Kızılbaş Türkmen beyi, Şah İsmail'in kadrolarını İranlı Şii'lerden oluşturmaya başlayıp kendilerine uyguladığı dışlama politikasını bildiği için ne zamandır bağımsız davranıyordu. Sınırdan içeri girenleri korumaya almaya çalışır.

Anadolu'nun yoksul halkı Bozoklu Celal'in ardından çok yandı ve onu bir sembol olarak kabul etti. Osmanlı bu ayaklanmayı güçlükle bastırmış ve halk bir kez daha susturulmuştu. Ama bu ayaklanma son ayaklanma olmayacak, onyedinci yüzyılın başlarına değin ortaya çıkan ayaklanmalara Bozoklu Celal'den dolayı Celali isyanları adı verilecektir.

Yine Osmanlı tarihçilerine baktığımız zaman, onların kimin kılıcını çaldıklarını ve halk ayaklanmasına önderlik eden ihtilalci önderlerin aşığılamak için ellerinden geleni aralarına koymadıklarını görürüz. Şimdi bunlardan S.M. Hemdemi Çelebi'nin Solak-Zade tarihine bakıyoruz

"Padişah hazretleri, Anadolu'yu tümüyle denetleyerek, Kızılbaş oldukları kesin olan başların büyük bir kısmını kılıç lokması durumuna getirmişti. O günlerde Celali adlı bir mülhid (din sapkını) sapıklar listesinin başı idi. Kendisini mecnunluğa vurarak, Abdal kisvesine girip başına toplanan eskiya ile Bozok'tan Tokat semtine kaçmış bulunuyordu. O yörenin adamları, fesat ehli Celaliye, Allah'ın meczubudur diyerek ilgi göstermiş erdi. Nice levent eşkiyası da başına toplanarak, gizli konuşmalar ve şeytani dernekler düzenlemeye başladılar. , O da "Mehdi bu mağaradan ortaya çıksa gerektir ve ben onu beklemekteyim" diye kimi yalan sözler ile insanların kalblerini kandırmaya, böylece gittikçe topluluğunu çoğaltmaya ve karışıklık ortamını da oluşturmaya çalışmakta idi. Sonunda, "Mehdi benim" demeye başladı. O, yaya ve atlı olarak yirmibinin üzerinde adam, o talihsizin yanına toplanmışlardı. Çevredeki köy ve kasabaların halkına saldırı ve kötülük yaptığı haberi, yüce padişah katına bil dirildi. Yavuz Sultan Selim, hemen Ferhat paşaya vezirlik vererek, savaşçı askerlerle birlikte, yanına beylerden de kimi yarar kimseleri koşup, karıştıracı Celali'nin üzerine gönderdi. Kendileri de izzet ve ikbal ile ivedilikle İstanbul tarafına hareket etti. Kötü işler işleyen Celali, gelişmeleri öğrenince karara gücü kalmadı. Kızılbaş ülkesine kaçmak isteğiyle, Sivas yönüne ivedilikle gitti. Bu sırada Dulkadir egemeni olan Şehsüveroğlu

Ali Bey, o sınırlara yakın olmakla Ferhat Paşanın gelip yetişmesini beklerse, alçak düşmanların kurtuluş yoluna ulaşacağını gördü. Hemen yanında bulunan Türkmen yiğitleriyle hareket ederek , Akşehir yakınlarında aralarından yetişti. Topluluklarını perişan ettikten sonra, kendisini canlı olarak tutup her parçasını kulağı kadar küçülttü (-)"

Osmanlı tarihçilerinin bu yüzlerini gördüğümüzde şaşkınlığımız elbette ki artıyor. Hiç bir tarihçi gerçeklerin yanından geçmek için çaba göstermiyor. Olayları değiştirerek veya olayların ortaya çıkışının özüne inmeden, egemenin hoşuna nasıl gidiliyorsa kalemler onu yazmaya koşullandırılıyor. O Anadolu halkının neden ikide bir isyana kalkışı ve her isyan sonunda binlercesinin katledilişi ne yazık ki tarihçelerin doğruları yazmalarına yine de yetmiyor.

Isyanlar sanki can sıkıntısından veya keyif geçirmek için bazılarının ortaya çıkıp toplumun huzurunu bozarak onları halktan ve haktan yana egemenlere karşı kışkırtmak için yapılıyor. Halkın ezilmişliği, baskı altında inleyişi, sömürünün artık canlarına tak dediği bir anda baş kaldırıp direnmenin zorunlu hale geldiği süreci hiç göz önüne alınmıyor.

Ecnebi tarihçilerden Hammer-, Pürgstall , Osmanlı Devleti Tarihi kitabında Bozoklu Celal isyanına şöyle değiniyor.

" Sultan Selim'in orduları 1518 ve 1519 yıllarında Asya'da Celali adında,yeni bir mezhep kurmak isteyen bir kişinin çıkardığı ayaklanma ile uğraştı.Bu yıl önce Suriye'de Hanuuş adında bir Arap şeyhinin ayaklanması başarıyla bastırıldığı gibi, Celali ayaklanması da o çabuklukla bastırıldı. Tutucu Arap şeyhi Baalbek dolaylarında iskender Paşa,Güzelce Kasım Paşa, Trablus,Hama ve Dımışk valisi Birdi Gazali komutalarında ki bağlaşıklık güçler tarafından yenilgiye uğratarak başı Edirne'ye gönderilmişti. Berikine gelince, bu adam yandaşlarıyla birlikte Tokat yakınlarında Turhal denilen yerde bir mağara içinde bulunur ve Mesih'in oraya gelmesini beklediğini söylerdi. Vezirazam osırada Fırat kıyılarında Doğu illerini İranlılara karşı korumakla uğraştığından,Sel im, Rumeli Beylerbeyi Ferhat Paşa'yı bu yeni mezhebin ortadan kaldırılmasıyla görevlendirdi. Dulkadirli Beyi Şehsuvaroğlu dahi bunların üzerine yürüyerek,Elbistan'dan Sivas sınırına kadar izledi. Celalilerin Karahisar üzerine çekilmesi ve Ferhak Paşanın Ankara üzerine yürüyüşü sırasında Şehsuvar ayaklanmacıları yakalayıp tam anlamıyla yenilgiye uğrattı. Lakin bu başarı Ferhat Paşanın yok edilmesi mümkün olmayacak bir surette düşmanlığını kazanmasına neden oldu."

Tarihçilerden Müneccimbaşı Ahmet Dede ise Müneccimbaşı Tarihi adlı kitabında Bozoklu Celal isyanına şöyle bakar.

" Bu yıl içinde Anadolu'da Bozok ilinde Celal adlı kalenderi eğilimli bir mühlid (din sapkını) ortaya çıktı.Çevresine topladığı eşkıya kesimiyle Tokad'a varıp,Turhal kalesi yakınlarındaki bir mağarada çalışmalarını sürdürdü.Bu bölgenin halkı Rafiziliğe ve sapıklığa eğilimleri olduğundan bu sorunu gizli

tuttular.Celal 'in çevresinde toplanan eşkiyanın sayısı 1. günden güne arttı. Celal çevresinde toplanan eşkiya ve Kızılbaş kesimine "Mehdi bu mağarada çıkacaktır. Ben de onu beklemekteyim" diyordu.Bir zaman sonra sahib-i zaman olan Mehdi benim demeye başladı. Bu sırada çevresinde toplananların sayısı da yirmibini bulmuştu .

Bu bölgeyi korumakla görevli askerler, Celal'in önünden kaçıp gizlenmekten başka bir şey yapamıyorlardı.Durumu birçok kez Sultan'a bildirdiler. Bunun üzerine Selim Han, Rumeli Beylerbeyi Ferhat Paşayı , vezirlik verdikten sonra eşkiya sorununu çözmeye görevlendirdi. Kendileri de İstanbul'a hareket ettiler. Celal, Ferhat Paşa'nın ivedilikle üzerine gelmekte olduğunu duyunca karşı koyamayacağını anlayıp Turhal ve Zile'den Artıkbad (Artova) ve Sivas'a kaçtı. Şehsuvaroğlu Ali bey ya-nında bir miktar Türkmen askeri alıp Elbistan'dan çıktı ve Celal'in peşine düştü. Sivas'a varınca, Ferhat Paşa'nın henüz Engürü'ye (Ankara) vardığını öğrendi. Ferhat Paşa'nın gelmesi için bekleyecek olursa Şarki Karahisar'da bulunan Celal'in kaçıp kurtulacağını ve fırsatın elden gideceğini düşünüp hemen izlemeye koyuldu. Gece-gündüz yol alıp Celal'e Akşehir dolayında yet ist i.Şiddetli bir savaş oldu. Celal savaş ala-nından kaçtıysa da Ali bey izletip yakalattı. .Celal ve adamları öldürüldü. Çocukları ve karıları tutsak edildi. Ali bey Celal'in başını Sultan'a gönderdi."

Hoca Sadettin Efendi ise Tacü't-Tevarih kitabında Bozoklu Celal isyanına yalakalığına uygun bir şekilde bakıyor.

(...) Anadolu vilayetinin genel bir denetimden geçirilmesine ferman olunmuş, Kızılbaşa yandaş oldukları saptanan büyük bir kalabalık ortadan kaldırılmıştı. Takiyye ile gizlenenlerin de tutumları müfettişlerin izlemeleri sonunda bir işe yaramamış, kökleri kazınmıştı. O günlerde Celal adında işi kötü bir dinsiz ki, sapkınlar defterinin en başında yazılıydı. Abdallar giysilerine bürünüp yurdu ve eşkiya olan Bozok'tan Tokat yöresine kaçmış ve Turhal kalesi yakınlarında bir mahalleye gizlenmişti . O diyar halkı tümüyle Rafazaya yatkın olduğundan o müfsidin gelişini öğrenerek, Meczub-i ilahidir deyip ona yöneldiler. Nice işsiz güçsüz levent mağaraya gidip gizli konuşmalarla şeytanca tasarılar düzmeye başladılar. Mehdi bu mağaradan çıksa gerektir ve ben onu beklemekle görevlendirildim deyip kimi uydurma sözler söyleyip hile tuzaklarıyla cahil gönülleri Deccal gibi tava getirdi.Yandaşları arttıkça da gizli tuttuğu fesatlık tasarılarını ortaya döktü. Vardıkça çevresinde toplananlar arttı. Gücü belirlendikçe bu kez Mehdi benim demeye başlayıp yirmibinden artık yaya etrafını aldı. Bunun üzerine yöre sipahileri ve beyleri, beylerbeyileri yanına derilip, kendilerini korumaktan gayri bir iş edemediler. Devlet kapısına ard ardına ulaklar gönderip o yaramaz kalabalığın ne denli güçlendiğini ve saldırganlıklarını bildirdiler. Bu tehlikeli durum bütün açıklığıyla yücelik ve ululuk durağına bildirilince, Padişahın gazabı ocakları tutuştu. Rumeli beylerbeyisi olan Ferhad Paşa'ya vezirlik hil'atı giydirerek zaferleri gölge edinen orduya baş eyledi ve hızla giden askerlerle birlikte yola çıkardı.Kendisi de devletle ve suretle İstanbul'a döndü. Boyu devrilesice Celal,muzaffer

ordunun üstüne hızla gelmekte olduğunu öğrenince direnmeye gücü kalmayıp, Turhal'dan Zile, Artukabad üzerinden Sivas tarafına korku içinde kaçtı. Şehsuvaroğlu Ali bey ok ve yay yarışçıları Türkmen atlılarıyla Elbistan'dan kalkıp o yere batasicaları kovaladı. Sivas sınırına vardığı Ferhad Paşa'nın Ankara'ya ulaşmış olduğunu işitti. Yoldan çıkmış Celal'in Karahisar'da bulunduğunu öğrenince, gördü ki Ferhad Paşa'nın gelişini beklerse yığın düşman kurtuluş yoluna çıkar. Onun için bir an bile durmayıp eşya, yük ve ağırlıklarını yerinde bırakıp, tüm baskını itmeye niyetlendi. Gayrek kuşağını beline sarıp, gece ile sel gibi ol aşıklar üzerine çullandı. Kuşluk vakti Akşehir yöresinde topluluklarına çattı. Tekbir gülbangi ile yedi kat göğün kulağını çınlattı. Celali kanı ile kılıçlarını cilalayıp, savaş, uğraş oyunlarına girdi. Bir yandan yağmur gibi yağın oklar, öte yandan atlıların kabarttıkları tozlar, ol günleri kararmış olanlara göz açtırmayıp aydın günlerini karaya ve umutları gözlerini şaşkına çevirdiler. Ok can yağmasına, ecel taciri ölü toplamasına girişince, Celalilere kahir yüzü keder aynasında kendini gösterdi. Savaş alanı ölenlerin kanyla doldu. Celal bu beklenmedik gelişmeyi izlerken donup kaldı. Savaş alanından çakal örneği kaçtı. Cenk alaylarını paralayan aslan yani, Tanrının koçu Şehsuvaroğlu Ali bey o bahtı karanın uğraş alanından kaçtığı anlayacak, bir an bile durmayıp kendisi ardına düşüp Tanrının desteğiyle o kaçağı canlı tutup parçaladı. Böylece adaletli Padişahın özündeki hakkını ödemiş oldu. Bu aşağılıkların ise kadınlarını tutsak ettiler, erlerini kılıçtan geçirdiler.

O bahtsızın kuru sevdıyla eğninde dolaşan başını kestirip Padişah otağına göndermekle Sultanın lutuflarına değer vermelerine, bağışlarına ve de alkışlarına erdi.

Ferhad Paşa da durumu olduğu gibi mutluluklar dağıtan kapiya bildirdi. Padişahın yeni buyruğu gelinceye dek Karaman'ın Egecek yaylağında bekledi, ama Şehsuvaroğlu Ali beye bu başarısından ötürü haset edip Tanrının rahmeti ve hoşnutluğu ona olsun, cennetmekan Sultan Süleyman Han devrinde öcünü alma fırsatını buldu ve o hanedanın bütünüyle ortadan kalkmasında işi eden başlıca kişi oldu."

Hangi tarihçi olursa olsun burada da gördüğümüz gibi, Padişahın mutluluğunun her şeyin üstünde olduğu tezi işlenir durur. Halkın mutluluğunu, refahını düşünen pek olmaz. Olsa da devlet, çeşitli hilelerle ve devlet olanaklarını sonuna değin kullanarak her türlü isyanı belki hemen değil ama, sonunda bastırıp kontrol altına almasını bilir.

Onaltıncı yüzyılın başına baktığımızda Osmanlının duraklama dönemine girdiğinde ki zaafıkları kendini açık açık ortaya koyar. Anadolu halkı, genelinde de Anadolu Alevisi her dönemde baş kaldırmanın insan onuruna yakışır ilk koşul olduğu bilincini edinmiştir. Çok canlar yanar, çok kanlar akar. Ama ne devlet baskıdan ve sömürüden vazgeçer ne de halk artık yeter der ve böylece onaltıncı yüzyıl halk ayaklanmalarıyla sürer gider.

Sınıfsız bir toplumdaki yana olan Kızılbaşlık, sınıflı toplumun tek egemeni olmayı isteyen Osmanlının baskılarına karşı tarih

boyunca direnmeyi bilmiştir.

Bozoklu Şeyh Celal'in öldürülmesinden sonra, onun talibi olan Şah Veli (1519 yılında) yine Yozgat'ta dört-beşbine varan bir kitleyi ardına alarak ayaklanır. Hem haksızlığa yeniden karşı çıkış hem de Bozoklu Celal'in intikamı vardır. Şah Veli'nin bayrağı altına kendi yöresinde yaşayan Kızılbaş halkı katıldı. Bu yöreler Amasya, Zile, Turhal ve Erbaa yöresi halkı idi. Selim bu ayaklanmayı bastırmaya Sivas Beylerbeyi Sadi Paşayı memur etti. Zile'de isyancılarla ilk çarpışma başladı. Sivas defterdarı ayaklanmacılarca öldürülüp Sadi Paşa da yaralandı. Bu çarpışmada yer alan Dulkadiroğullarından Zünnun, Tokat Çericibaşısı ve kardeşleri öldürüldüler. Bir çok asker ve isyancı da yaşamını yitirdi. Şah Veli bu isyanın başlamasıyla Anadolu Kızılbaşları arasında büyük bir ün kazandı.

Osmanlı Sultanı Selim ilk çarpışmanın aleyhlerine sonuçlanması üzerine Hüsrev Paşa komutasında ikinci bir orduyu isyancıların üzerine saldı. Şah Veli ve taraftarları bu büyük ordunun karşısına Kızılırmak üzerindeki Beğ köprüsü yakınlarında karşı çıktılar ama tutunamayıp dağıldılar. Bazı tarih araştırmacılarının belirttiğine göre, Şah Veli'nin Zile yöresinde oturan Ulu Yörük topluluğuna bağlı Cungar oymağınca yakalanarak Osmanlı ordusuna teslim edildi ve sonra başı kesilerek cezalandırıldı.

Ve böylece Osmanlının haksızlığına başkaldıran bir halk ayaklanması da yeniden yerle bir edildi. Yıl 1519 idi.

1512 yılında babasını tahtan indirip yerine geçmek için kardeşleriyle kıran kırana bir mücadele veren Yavuz Sultan Selim, iktidarı ele aldığı sekizinci yılında belinde çıkan bir çıbana boyun eğdi. Yerine geçen oğlu Kanuni Sultan Süleyman babasından pek geri kalır yanı yoktu. Selim dönemindeki yönetimin Anadolu halkına bakış açısı nasıl ise, oğul Süleyman döneminde de değişen pek bir şey olmadığından halkın başkaldırısı da onun döneminde de sürdü gitti. Savaşa gidileceği zaman bunun giderini halkın cebinden karşılamayı alışkanlık haline getiren egemen yeniden vergiler koyunca halkın tepkisiyle karşılaştı. Zaten Anadolu halkı Osmanlıdan hoşnutsuzdu. Yer yer vergi toplayanlara karşı halk sesini yükseltmeye başladı. Giderek gelişen hoşnutsuzluk yerini gizli gizli örgütlenmeye bırakıyordu. Anadolu halkının tek umudu şimdiye değin çok kanlar dökülmesine, çok kıyımlar yapılmasına rağmen başarılmayan halkın iktidarını kurup egemene dünyayı dar etme idi. Bu düşüncenin gerçekleşebilmesi için büyük bir direniş yumağının iyi bir örgütlenme ile isyanı başlatmasıydı.

İlk dalgalanma toprağı işleyen köylülerle belirginleşti. Adana, Tarsus, Sivas yöresinin köylüleri ayaklandığında Şahkulu'nun halifesi bu ayaklanmaya önderlik ediyordu. Başka iki yörede ise, Dulkadir Türkmenlerinden Sülkün Hoca ve Kırşehir yöresinde Hacı Bektaş Veli torunlarından, o dönemin Hacı Bektaş Veli Dergahı Postnişinlerinden Kalender Çelebi de tüm Anadolu halkının ayaklanması için gereken çağrıyı

yapıyordu.

KAYNAKÇA:

İsmail Kaygusuz, Görmediğim Tanrıya Tapmam, Su yayınları, 2009 İstanbul.

www.ozgurluk.org / kitaplik/webarsiv/vatan/vatan120/ana.html

Erdoğan Çınar, Bahçe Bizim Gül Bizdedir, Kalkedon Yayınları, 3. Basım 2009.

R. Yörükoğlu, Okunacak En Büyük Kitap İnsandır, Alev Yayınları, 5. Basım, Nisan 1995

Baki Öz, Alevilikle İlgili Osmanlı Belgeleri, I. Baskı Ekim 1995.

***